

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

تحولات اقتصاد ایران از نگاه بانک جهانی انتظار رکود تورمی طی سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

بانک جهانی در گزارش اخیر خود با توجه به کاهش درآمدهای نفتی و آغاز تحریم‌های امریکا، به تشریح تحولات اقتصاد ایران پرداخته و میانگین رشد ۱.۴ درصدی را برای اقتصاد کشور طی سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹ و بروز رشد منفی اقتصادی و تورم دو رقمی بالا را برای سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ پیش‌بینی کرده است. در ادامه، گزارش این سازمان بین‌المللی به همراه چالش‌های پیش‌رو و برآورد و پیش‌بینی از مهم‌ترین متغیرهای اقتصادی ایران ارائه می‌گردد.

با کاهش مشارکت بخش نفت، رشد اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۶ به ۳.۸ درصد رسید. همراه با افزایش نرخ ارز، افزایش تورم و تجدید تحریم‌ها، انتظار می‌رود که اقتصاد ایران تحت این تاثیرات منفی قرار گرفته و میانگین رشد اقتصادی آن طی سال‌های ۱۳۹۷ الی ۱۳۹۹ به ۱.۴ درصد برسد. بسته به میزان مختل شدن بخش تجارت و تاثیر اصلاحات اقتصادی داخلی، ریسک‌های قابل توجهی در رابطه با چشم‌انداز اقتصاد ایران وجود دارد.

تحولات اخیر

به دنبال افت زیاد درآمدهای نفتی، رشد اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۶ به ۳.۸ درصد کاهش یافت. بخش اعظم رشد مذکور از طریق رشد ۴.۴ درصدی بخش خدمات تامین شده است. رشد بخش‌های نفت، کشاورزی و خدمات به سطوح قبل از اعمال تحریم‌های سازمان ملل در سال ۲۰۱۲ رسیده است. اما طی دو سال گذشته، برگشت قوی در بخش‌های کلیدی مانند ساختمان و خدمات بازرگانی، رستوران و هتل‌داری صورت نگرفته و به نظر می‌رسد همچنان در وضعیت کساد پساتحریم ۲۰۱۲ همراه با سرریز مشکلات بخش بانکی قرار دارند. بخش نفت و گاز رشد ۰.۹ درصدی را در سال ۱۳۹۶ تجربه کرد که علت آن محدود شدن تولیدات بدلیل سهمیه‌بندی اوپک بود.

همراه با افزایش درآمدهای نفتی و تسهیل نرخ رشد مصارف، مدیریت دولت باعث شد تا کسری بودجه دولت در سال ۱۳۹۶ به ۱.۸ درصد برسد. مشابه سال ماقبل، کاهش درآمدهای دولت نسبت به مقادیر پیش بینی شده، موجب کاهش هزینه‌های عمرانی، حدود ۵.۵ درصد GDP در این سال شد. درآمد ناشی از انتشار اوراق بدهی دولت با هدف تامین مالی، سهم بالای ۳.۹ درصدی از درآمدهای دولت را در سال ۱۳۹۶ به خود اختصاص داد ولی در مقایسه با رقم مشابه ۱۹ درصد سال ۱۳۹۵، کمتر بود.

جدول ۱- وضعیت اقتصاد ایران در سال ۲۰۱۷

۸۰.۶	جمعیت، میلیون نفر
۴۴۷.۷	GDP، میلیارد دلار
۵۵۵۴	سرانه GDP، دلار
۱۰.۵	نرخ فقر طبقه درآمدی متوسط بالا (۵.۵ دلار)
۳۸.۸	ضریب جینی
۷۶.۰	امید به زندگی در بدو تولد، سال

منبع: داده‌های شاخص‌های توسعه جهانی، چشم‌انداز کلان فقر و داده‌های رسمی بانک جهانی

ارقام نرخ فقر و ضریب جینی مربوط به سال ۲۰۱۴ و بر پایه قدرت برابری خرید ۲۰۱۱ و رقم امید به زندگی مربوط به سال ۲۰۱۵

معاونت بررسی های اقتصادی

با کند شدن تولید نفت، مازاد حساب جاری دولت از ۳.۹ درصد GDP در سال ۱۳۹۵ به ۳.۵ درصد GDP در سال ۱۳۹۶ تنزل کرد. رشد واقعی صادرات کالاها و خدمات در سال ۱۳۹۶ معادل ۱.۸ درصد بود که نسبت به رشد ۴۱.۳ درصدی سال ۱۳۹۵، با کاهش همراه بود. این در حالی است که رشد واقعی واردات در سال ۱۳۹۶ معادل ۱۳.۴ درصد بود. صادرات غیر نفتی ایران طی سال‌های اخیر رشد داشته به نحوی که از ۶ درصد GDP در سال ۱۳۹۱ به ۱۰ درصد GDP در سال ۱۳۹۶ رسیده است.

در ماه آوریل، اقدام دولت در رابطه با یکسان‌سازی نرخ‌های موازی و رسمی، تاثیر کوتاه مدتی را داشت. نرخ بازار موازی بدلیل انتظار از کسری دلار ناشی از خروج امریکا از برجام در ماه مه، با نوساناتی همراه بود. تا ماه اگوست، طی دوازده ماه گذشته، از ارزش ریال به میزان ۱۷۲ درصد کاسته شد و نرخ برابری دلار به بیش از ۱۰۰ هزار ریال رسید. این اتفاق باعث برگشت نرخ تورم به ۱۸ درصد در ماه جولای ۲۰۱۸ شد که آخرین بار در مارس ۲۰۱۴، این نرخ تجربه شده بود.

در فصل منتهی به ژوئن ۲۰۱۸، نرخ بیکاری به ۱۲.۱ درصد افزایش یافت و رشد اشتغال همچنان به مدت ۶ فصل متوالی بالای ۳ درصد باقی ماند که باعث خلق ۷۹۰ هزار شغل در سال ۱۳۹۶ گردید. نرخ مشارکت نیروی کار در فصل منتهی به ماه ژوئن ۲۰۱۸ به ۴۱.۱ درصد رسید که بالاترین نرخ طی ده سال اخیر بوده در حالی که نرخ بیکاری ۱۰.۴ درصد بوده است.

نرخ بیکاری جوانان ۱۵ الی ۲۴ ساله در فصل منتهی به ژوئن ۲۰۱۸ معادل ۲۸.۳ بود که همچنان در مقایسه با میانگین منطقه و فصول مشابه قبلی، بالاست. نرخ مشارکت زنان در سال ۱۳۹۶ بهبود یافت و به حدود ۱۹.۸ درصد رسید. کشور ایران جزو کشورهای برتری است که توانسته نرخ مشارکت زنان را بهبود بخشد اگرچه تفاوت قابل توجهی بین شاخص‌های نیروی کار زنان و مردان وجود دارد.

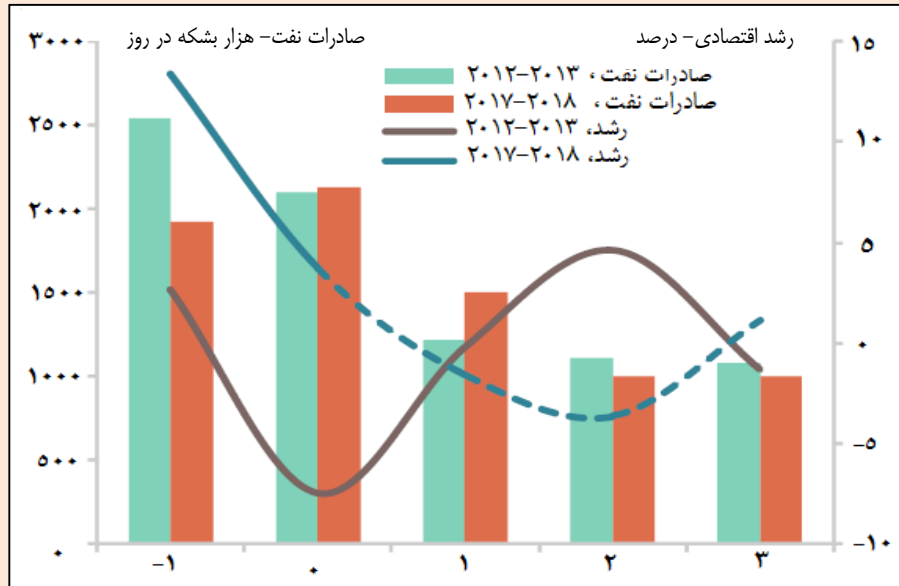
طی سال‌های ۲۰۰۹ الی ۲۰۱۳ نرخ فقر (جمعیت با درآمد کمتر از ۵.۵ دلار در روز به نرخ برابری قدرت خرید ۲۰۱۱) در ایران از ۱۳ درصد به ۸ درصد کاهش یافت که علت اصلی آن برنامه پرداخت انتقالی در اواخر ۲۰۱۰ بود که یارانه انرژی و نان حذف شد. اجرای این برنامه باعث شد تا رقم یارانه اختصاصی بیش از رقم لازم برای جبران هزینه انرژی خانوار باشد در نتیجه موجب رشد مثبت مصرف ۴۰ درصدی جمعیت کم درآمد کشور شد در حالی که کل رشد مصرف در بین سال‌های ۲۰۰۹ الی ۲۰۱۳، منفی بود. فقر مجدداً در سال ۲۰۱۴ افزایش یافت که به نوبه خود باعث کاهش ارزش واقعی یارانه بدلیل تورم شد.

چشم‌انداز

در میان مدت، انتظار می‌رود که بدلیل آغاز مجدد تحریم‌های امریکا در نوامبر ۲۰۱۸ (نمودار ۱)، همراه با کاهش صادرات نفت به ۵۰ درصد سطوح ۱۳۹۶، اقتصاد مسیر نزولی را در پیش بگیرد. همچنین انتظار می‌رود که میانگین رشد اقتصاد ایران بین سال‌های ۱۳۹۷ الی ۱۳۹۹ به رقم ۱.۴ درصد تقلیل یابد که به معنی کاهش صادرات و مصرف در سمت تقاضا و منقبض شدن بخش صنعت در بخش عرضه خواهد بود.

نمودار ۱- اثر اقتصادی تحریم های قبلی در مقایسه با چشم انداز ۲۰۱۷/۱۸ و بعد از آن

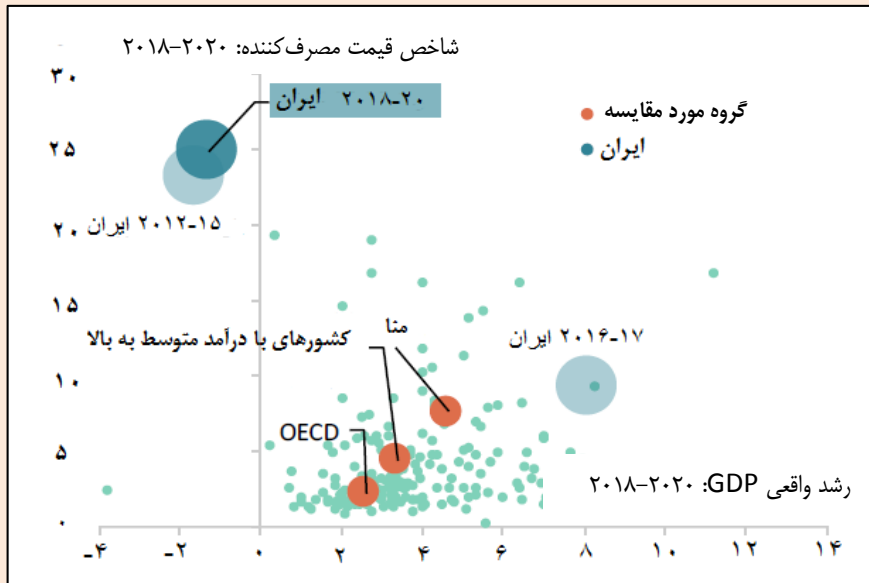

منبع: بانک مرکزی ایران، اوپک و محاسبات بانک جهانی
سال های درج شده در نمودار فوق، سال های شروع تحریم هستند.

با توجه به نمودار (۱) انتظار می رود که در مقایسه با تحریم های قبلی که از سال ۱۳۹۰ آغاز شده بود، شدت تاثیر منفی تحریم های جدید هم از حیث کاهش نرخ رشد اقتصادی و هم کاهش صادرات نفت ایران، کمتر باشد. با کاهش درآمدهای نفتی که بیش از ۴۰ درصد از درآمدهای عمومی دولت را شامل می شود، تعادل بودجه دولت تضعیف خواهد شد. با مختل شدن صادرات، تقاضا برای دلار امریکا برای تامین مالی واردات و همچنین پس انداز، افزایش یافته و در نتیجه انتظار می رود شکاف بین نرخ ارز رسمی و موازی بیش از ۱۵۰ درصد شود. قیمت های بالاتر واردات بدلیل کاهش ارزش ریال، موجب خواهد شد تا طی سال های پیش رو، تورم به نرخ های بالای ۳۰ درصد هم برسد و همچنین با افزایش انتظارات تورمی و کاهش تمایل به مصرف، مجدداً اقتصاد ایران وارد رکود تورمی خواهد شد. همان طور که در نمودار (۲) نشان داده شده است وضعیت اقتصاد ایران بدلیل انتظار رشد منفی اقتصادی و تورم بالای ۲۰ درصد طی سالهای ۲۰۱۸-۲۰۲۰، در مقایسه با میانگین رشد اقتصادی و نرخ تورم منطقه خاورمیانه و همچنین کشورهای با درآمد متوسط بالا، تضعیف خواهد شد.

صرف نظر از افزایش نرخ ارز و افت واردات، کاهش صادرات نفت تقریباً باعث حذف مازاد حساب جاری که در شرایط فعلی به کمتر از زمان تحریم های سازمان ملل (زمانی که بهای نفت به نصف بهای سال های ۲۰۱۲-۲۰۱۳ رسیده بود)، رسیده، خواهد شد. رکود اقتصادی فشار بیشتری را بر بازار کار تحمیل کرده و موجب معکوس شدن روند اخیر ایجاد اشتغال اخیر، می گردد.

نمودار ۲- چشم انداز نرخ تورم در مقابل رشد اقتصادی ایران

منبع: صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی

با توجه به عدم قطعیت سیاسی و اقتصادی که از سال ۲۰۰۹ تاکنون ایران با آن روبروست، وضعیت رفاهی آسیب‌پذیرتر شده و از دقت امکان پیش‌بینی شرایط آتی هم کاسته شده است. ممکن است کاهش ارزش واقعی یارانه‌های نقدی ناشی از افزایش تورم، تاثیر مثبت رشد اقتصادی سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ را خنثی کرده و اثر رشد منفی اقتصادی در سال ۲۰۱۸ را تشدید نماید.

ریسک‌ها و چالش‌ها

از سمت خارجی، عدم قطعیتی در رابطه با تاثیر تحریم‌های امریکا، وجود دارد که بستگی به نحوه انطباق سایر شرکاء تجاری ایران خواهد داشت. در سمت اقتصاد داخلی، در رابطه با تعدیل شوکها، دولت با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی بویژه در بخش بازسازی مالی نیز مواجه است.

نحوه تاب‌آوری و تحمل این چالش‌ها، در استمرار اصلاحات داخلی بویژه در آشکار سازی پتانسیل نهفته در خدمات مدرن نهفته است. مقابله با رفتارهای رانت‌جویانه بطور مستقیم با چالش‌های اقتصادی ناشی از کمیابی ارز و پیچیدگی اداری بخش رسمی و سیستم‌های پرداخت، مرتبط است.

جدول ۲- چشم انداز شاخص های کلان اقتصادی ایران

۲۰۲۰-۲۰۲۱ (پیش بینی)	۲۰۱۹-۲۰۲۰ (پیش بینی)	۲۰۱۸-۲۰۱۹ (برآورد)	۲۰۱۷-۲۰۱۸	۲۰۱۶-۲۰۱۷	۲۰۱۵-۲۰۱۶	
۱.۱	-۳.۶	-۱.۵	۳.۸	۱۳.۴	-۱.۳	رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار
۰.۳	-۱.۸	-۰.۶	۲.۵	۳.۸	-۳.۵	مصرف خصوصی
۲.۳	-۳.۸	-۱.۷	۳.۸	۳.۷	۴.۸	مصرف دولتی
۳.۵	-۲.۲	-۱.۵	۱.۴	-۳.۷	-۱۲	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۱.۲	-۱۵.۴	-۱۱.۹	۱.۸	۴۱.۳	۱۲.۱	صادرات کالاها و خدمات
۱.۸	-۲۵.۳	-۲۷.۱	۱۳.۴	۶.۱	-۲۰.۲	واردات کالاها و خدمات
۱.۲	-۳.۷	-۱.۶	۳.۷	۱۲.۵	-۱.۶	رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت عوامل
۳.۱	۳.۳	۳.۵	۳.۲	۴.۲	۴.۶	کشاورزی
۰.۶	-۷.۲	-۷	۳.۱	۲۴.۷	-۱.۴	صنعت
۱.۵	-۱.۵	۲.۹	۴.۵	۳.۷	-۲.۵	خدمات
۱۹.۶	۳۱.۲	۲۳.۸	۹.۶	۹	۱۱.۹	تورم (تغییر شاخص قیمت مصرف کننده)
۱.۱	۰	۰.۶	۳.۵	۳.۹	۲.۳	تراز حساب جاری (%GDP)
-۴.۸	-۵.۲	-۴.۷	-۱.۸	-۲.۲	-۱.۷	تراز مالی (%GDP)
۴۲	۴۴.۴	۴۱.۷	۳۷	۴۹	۴۱.۲	ناخالص بدهی عمومی (%GDP)
-۳.۶	-۴.۴	-۴.۳	-۱.۶	-۲.۱	-۱.۶	تراز پایه (%GDP)

منبع: بانک جهانی

وفق برآورد و پیش بینی بانک جهانی (جدول ۲)، انتظار می رود رشد اقتصادی ایران از منظر اقلام هزینه ای در سال ۱۳۹۷ معادل منفی ۱.۵ درصد و در سال ۱۳۹۸ برابر با منفی ۳.۶ درصد باشد. برآورد و پیش بینی می شود که کلیه اجزای هزینه نهایی در سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، رشد منفی را تجربه کنند که بیشترین تاثیر منفی بر بخش تجارت- صادرات و واردات کالاها و خدمات- خواهد بود.

از منظر عوامل تولید، مشابه دوره قبل تحریم ها؛ صنعت بیشترین آسیب را متحمل خواهد شد و برآورد می شود نرخ رشد واقعی ارزش افزوده این بخش در سال ۱۳۹۷ به منفی ۷ درصد برسد که در سال ۱۳۹۸ هم استمرار خواهد داشت. بنظر می رسد آسیبی از ناحیه کاهش رشد ارزش افزوده متوجه بخش کشاورزی نشده و بانک جهانی پیش بینی کرده که رشد مثبت این بخش طی سالهای آینده ادامه یابد. بخش خدمات که سهم غالبی در اقتصاد ایران داراست، از سال ۱۳۹۸ رشد منفی را تجربه خواهد کرد.

طبق جدول (۲) نرخ تورم سال ۱۳۹۷ ایران برابر با ۲۳.۸ درصد برآورد شده که بنظر می رسد با نظر برخی کارشناسان اقتصادی مبنی بر رسیدن تورم این سال به حداقل ۳۰ درصد، تفاوت دارد. همچنین بانک جهانی نرخ تورم سال ۱۳۹۸ کشور را برابر با ۳۱.۲ درصد پیش بینی کرده است.